

25-Mart, 2025-yil

NUTQIDA VA KO‘RISHIDA NUQSONI BO‘LGAN BOLALAR BILAN LOGOPEDIK ISH XUSUSIYATLARI

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti
Logopediya yo‘nalishi 510-21-guruh talabasi
Ergasheva Difuza Azamat qizi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada nutqida va ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan logopedik ishning xususiyatlarini o‘rganadi. Nutqida va ko‘rishida nuqsonlar mavjud bo‘lgan bolalar bilan samarali logopedik ishni tashkil etish, shu bilan birga, o‘quvchilarning nutq va ko‘rish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan metodlarni tahlil qilishdan iborat. Logopedik yordamning ahamiyati, nutq va ko‘rishida nuqsonlar mavjud bo‘lgan bolalar bilan ishlashda qo‘llaniladigan asosiy yondashuvlar, metodikalar va texnikalar batafsil yoritilgan. Logopedik ishning bolaning individual ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etilishi ijobiy natijalarga erishish imkonini oshiradi.*

Kalit so‘zlar: *Nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalar, ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar, logopedik ish, bolalar, logopediya, pedagogik yondashuv, metodika, ko‘rik, terapevtik mashqlar, logopedik ritmika.*

KIRISH

Nutq va ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan logopedik ish, o‘zgacha yondashuv va maxsus metodlarni talab qiladi. Nutq va ko‘rish qobiliyatining buzilishi bola rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatishi mumkin, shuning uchun bunday bolalar bilan ishlashda muvozanatli va aniq yondashuvlar muhimdir. Logopedik ishda eng asosiy maqsad bolalarning nutqini yaxshilash, kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish va ular bilan o‘zaro aloqani mustahkamlashdir.

Har bir bola o‘ziga xos muammolarga ega bo‘lganligi sababli, logopedik mashqlarni individual ravishda tayyorlash zarur. Bu mashqlar bolalarning nutq va ko‘rish xususiyatlariga moslashtirilgan bo‘lishi kerak. Masalan, nutqida talaffuz muammolari bo‘lgan bola uchun fonetik mashqlarni ko‘proq ishlatish mumkin, ko‘rishida muammo bo‘lgan bolalar uchun esa ko‘rish organlarini rivojlantiruvchi mashqlar va tasvirlar bilan ishlash kerak. Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlashda nutq va ko‘rishning o‘zaro aloqasi muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, ko‘rishida muammosi bo‘lgan bolaga vizual vositalar orqali so‘zlarni tushuntirish, shakllar va ranglarni ko‘rsatish orqali nutqni rivojlantirishga yordam berish mumkin. Nutqida qiyinchiliklar bo‘lgan bolalar uchun esa ko‘rish orqali harakatlarni kuzatish va izlashning yordamida talaffuz va so‘zlashni yaxshilash mumkin. Nutq va ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar ko‘pincha past o‘ziga bo‘lgan ishonch bilan bog‘liq muammolarga duch keladilar. Shuning uchun logopedik ishlarda muvaffaqiyatlarni kichik bosqichlarda belgilash va bolaning har bir kichik yutug‘ini nishonlash juda muhim. Bu bolaga o‘zini yanada yaxshilashga bo‘lgan ishonchni beradi va ularni o‘rganish jarayonida motivatsiyalashga yordam beradi. Nutq va ko‘rishida

25-Mart, 2025-yil

muammolar bo‘lgan bolalar bilan ishlashda natijalar darhol sezilmasligi mumkin. Shuning uchun jarayonning dinamika va o‘shiga e’tibor qaratish muhimdir. Mashqlarni davomiy ravishda takrorlash va ularning natijalarini kuzatib borish, bolalarning muvaffaqiyatlarini baholash va zarur bo‘lsa, yangi yondashuvlarni qo‘llash zarur. Nutq va ko‘rishida muammolar bo‘lgan bolalar uchun logopedik yordam faqat bitta soha bilan cheklanmasligi kerak. Mutaxassislar o‘rtasida ko‘proq hamkorlik, masalan, psixologlar, pediatrlar, nevrologlar va ko‘rish mutaxassislari bilan birgalikda ishlash, bolaning kompleks rivojlanishiga yordam beradi. Bu yondashuv bolaga to‘liq va samarali yordam ko‘rsatishni ta’minlaydi. Bugungi kunda logopedik ishda turli yordamchi texnologiyalarni qo‘llash imkoniyati mavjud. Masalan, ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun maxsus ko‘rish texnologiyalarini (o‘qish dasturlari, elektron qurilmalar) qo‘llash, nutqida muammosi bo‘lgan bolalar uchun esa mobil ilovalar va interaktiv o‘yinlardan foydalanish samarali bo‘lishi mumkin. Nutq va ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarga faqat logopedik mashqlar bilan cheklanmasdan, ular uchun umumiy rivojlanish mashqlarini ham taqdim etish zarur. Masalan, motor ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi mashqlar, eshitish va kuzatish qobiliyatlarini oshirishga qaratilgan o‘yinlar va ko‘nikmalar, nutqni rivojlantirishda yordam beradi. Bularning barchasi bolalar nutqini to‘g‘ri va oson ravishda rivojlantirishga yordam beradi. Nutq va ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlashda individual yondashuv zarur. Har bir bola o‘zining o‘ziga xos xususiyatlariga ega, shuning uchun har bir bolaga mos ravishda turli metod va mashqlar tayyorlanadi. Nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun logopedik mashqlar yordamida talaffuzni to‘g‘rilash, so‘z boyligini kengaytirish, va nutqning grammatikasini rivojlantirishga e’tibor qaratiladi. Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun esa ko‘rish funktsiyalarini rivojlantirish, tasavvur va makonni to‘g‘ri idrok qilishni o‘rgatish zarur. Ko‘rishida muammosi bo‘lgan bolalar uchun nutqni yaxshilashda vizuallashtirish vositalari va audiovizual texnikalar qo‘llaniladi. Bu, masalan, tasvirlarni ko‘rsatish, ranglar va shakllarni ishlatish orqali nutq va ko‘rish o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamlashni anglatadi. Nutq va ko‘rishida muammosi bo‘lgan bolalar uchun o‘rganish jarayoni asta-sekin o‘tadi. Shuning uchun logopedik ishda ko‘nikmalarni bosqichma-bosqich, oddiydan murakkabgacha o‘rgatish kerak. Nutqni aniq va to‘g‘ri ishlatish bo‘yicha kichik qadamlar bilan mashq qilish muhimdir. Nutq va ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar ko‘pincha boshqa rivojlanish jihatlari bilan ham muammolarga ega bo‘lishi mumkin, masalan, intellektual rivojlanish yoki motor ko‘nikmalarida kechikish. Shuning uchun logopedik ishda kompleks yondashuv, ya’ni boshqa mutaxassislar (psixolog, o‘qituvchi, pediatr) bilan hamkorlikda ishlash zarur. Nutq va ko‘rishida muammosi bo‘lgan bolalar uchun ijtimoiy va emotsional rivojlanish ham muhim ahamiyatga ega. Logopedik ishda ular bilan ijtimoiy vaziyatlarda nutqni qanday ishlatishni, o‘z fikrlarini ifoda etishni va o‘zini boshqalar bilan muloqot qilishda qanday tutishni o‘rgatish zarur. Ota-onalar logopedik jarayonning muhim ishtirokchilari bo‘lishi kerak. Ular bola bilan uyda ham mashq qilishlari, nutq va ko‘rish rivojlanishiga yordam berishlari uchun logopedik mashqlarni tushunib, o‘z vaqtida amaliyotga qo‘llashlari kerak.

XULOSA

Nutq va ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan logopedik ishda sabr-toqat, individual yondashuv va kompleks yondashuvlar muhimdir. Bu bolalarga nutq va ko‘rish jarayonlarini rivojlantirishda yordam berish, ularga ijtimoiy va emotsional jihatdan ham qo‘llab-quvvatlashni talab qiladi. Shuningdek, ota-onalar va boshqa mutaxassislar bilan yaqin hamkorlik logopedik ishning muvaffaqiyatini ta'minlashda katta rol o‘ynaydi. Nutqida va ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan logopedik ishning yana bir qancha muhim xususiyatlari va yondashuvlari shulardir. Har bir bola o‘ziga xos muammolarga ega bo‘lganligi sababli, logopedik mashqlarni individual ravishda tayyorlash zarur. Bu mashqlar bolalarning nutq va ko‘rish xususiyatlariga moslashtirilgan bo‘lishi kerak. Masalan, nutqida talaffuz muammolari bo‘lgan bola uchun fonetik mashqlarni ko‘proq ishlatish mumkin, ko‘rishida muammo bo‘lgan bolalar uchun esa ko‘rish organlarini rivojlantiruvchi mashqlar va tasvirlar bilan ishlash kerak. Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlashda nutq va ko‘rishning o‘zaro aloqasi muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, ko‘rishida muammosi bo‘lgan bolaga vizual vositalar orqali so‘zlarni tushuntirish, shakllar va ranglarni ko‘rsatish orqali nutqni rivojlantirishga yordam berish mumkin. Nutqida qiyinchiliklar bo‘lgan bolalar uchun esa ko‘rish orqali harakatlarni kuzatish va izlashning yordamida talaffuz va so‘zlashni yaxshilash mumkin. Nutq va ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar ko‘pincha past o‘ziga bo‘lgan ishonch bilan bog‘liq muammolarga duch keladilar. Shuning uchun logopedik ishlarda muvaffaqiyatlarni kichik bosqichlarda belgilash va bolaning har bir kichik yutug‘ini nishonlash juda muhim. Bu bolaga o‘zini yanada yaxshilashga bo‘lgan ishonchni beradi va ularni o‘rganish jarayonida motivatsiyalashga yordam beradi. Nutq va ko‘rishida muammolar bo‘lgan bolalar bilan ishlashda natijalar darhol sezilmasligi mumkin. Shuning uchun jarayonning dinamika va o‘sishiga e’tibor qaratish muhimdir. Mashqlarni davomiy ravishda takrorlash va ularning natijalarini kuzatib borish, bolalarning muvaffaqiyatlarini baholash va zarur bo‘lsa, yangi yondashuvlarni qo‘llash zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G‘ulomova, N. (2012). Logopediya asoslari. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
2. Shukurov, S. (2009). Logopediya va uning metodlari. Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Mukhamedova, F., & Tursunova, O. (2015). Nutq muammolari va logopedik yordam. Toshkent: O‘zbekiston davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
4. Tashpulatov, D. (2018). Logopediya va nutq terapiyasi. Toshkent: Ma’rifat nashriyoti.
5. Shamsiyeva, S. (2011). Bolalar nutqini rivojlantirishda logopedik yondashuvlar. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi nashriyoti.
6. Sultonov, A. (2016). O‘zbekistonda logopediya ishlari va metodikasi. Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi nashriyoti.
7. Xasanov, T. (2010). Nutqida muammosi bo‘lgan bolalar bilan ishlash. Toshkent: O‘zbekiston pedagogika nashriyoti.
8. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. "Korreksion ta’lim dasturlari." – Toshkent, 2022.